

RETSEPTLAR VA DORI VOSITALARI: AHAMIYATI, TURLARI VA NAZORATI

Ilmiy rahbar: Asatullayev Rustamjon Baxtiyarovich

Talaba: Musurmonov Bekzod Jamshid o‘g‘li

Annotatsiya: Dori vositalari inson salomatligini saqlash, kasalliklarni davolash va oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq ularni to‘g‘ri va xavfsiz qo‘llash zarur, aks holda salomatlik uchun jiddiy xavflar tug‘ilishi mumkin. Retsept tizimi dorilarning shifokor nazorati ostida to‘g‘ri qo‘llanishini ta‘minlashga xizmat qiladi. Ushbu maqolada retseptlarning ahamiyati, ularning tuzilishi va dorilarning retseptsiz (OTC), retsept bo‘yicha va nazorat ostidagi turlari tahlil qilinadi. Shuningdek, dori xavfsizligi, litsenziyalash va soxta dorilarning oldini olish masalalari ham yoritiladi. Tadqiqot dorilarni belgilangan qoidalarga muvofiq qabul qilishning muhimligini, davolash samaradorligini oshirish, nojo‘ya ta’sirlarni kamaytirish va aholi salomatligini himoya qilish zarurligini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: Retsept, retseptsiz dorilar, nazorat ostidagi dori vositalari, dori xavfsizligi, farmatsevtika qonunchiligi, dorilardan noto‘g‘ri foydalanishning oldini olish, sog‘liqni saqlash, farmakologiya, Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti.

Dori vositalari inson salomatligini saqlash, kasalliklarni davolash va oldini olishda asosiy vosita hisoblanadi. Ammo dorilarni to‘g‘ri va xavfsiz qabul qilish juda muhim. Shu maqsadda tibbiyotda retsept tizimi mavjud bo‘lib, bu shifokor tomonidan yozilgan rasmiy tavsiyanoma bo‘lib, bemorga qanday dori vositasi kerakligi, uning dozasi va qo‘llanish muddati haqida ma’lumot beradi. Bugungi kunda dunyo bo‘ylab farmatsevtika sohasi jadal rivojlanib, minglab turdagi dorilar ishlab chiqarilmoqda. Ularni tartibga solish va nazorat qilish sog‘liqni saqlash tizimi uchun muhim vazifa bo‘lib, bu jarayon noto‘g‘ri dorilarni, dori qaramligining oldini olish va aholi salomatligini muhofaza qilishga qaratilgan.

Retseptning ahamiyati va tuzilishi

Retsept shifokor va farmatsevtlar o‘rtasida muloqot vositasi hisoblanib, u quyidagi ma’lumotlarni o‘z ichiga oladi:

Bemorning ma’lumotlari – Ism, yoshi, kasalligi

Dori vositasining nomi – Umumiy yoki savdo nomi

Dozasi – Bir martalik qabul qilinadigan miqdori

Qo‘llanish tartibi – Kuniga necha marta va qancha muddat davomida iste’mol qilish kerakligi

Qo‘shimcha ko‘rsatmalar – Maxsus holatlar, ovqat bilan yoki ovqatsiz qabul qilish haqida ma’lumot

Shifokorning imzosi va muhr

Retseptlar bemorning salomatligini saqlashda quyidagi muhim vazifalarni bajaradi:

Dori vositalarining noto‘g‘ri ishlatilishining oldini oladi

Davolash samaradorligini oshiradi

Nojo‘ya ta’sirlar va dori allergiyalarining oldini oladi

Dori vositalarini haddan tashqari iste’mol qilishga yo‘l qo‘ymaydi

Dori vositalarining asosiy turlari

Dori vositalari turli omillar asosida tasniflanadi. Eng keng tarqalgan tasniflash usuli ularning retsept bilan yoki retseptsiz sotilishiga asoslanadi.

2.1. Retseptsiz (OTC – Over The Counter) dorilar

Bu dorilar bemor tomonidan shifokor tavsiyasiz ham qabul qilinishi mumkin. Ular odatda yengil kasalliklar va simptomlarni davolash uchun ishlatiladi:

Parasetamol (og‘riq va isitma tushirish uchun)

Ibuprofen (yallig‘lanishga qarshi vosita)

Antasidlar (oshqozon kislotasini kamaytiruvchi dorilar)

Bu dorilar xavfsiz bo‘lsa-da, ularning noto‘g‘ri dozalarda qabul qilinishi zararli bo‘lishi mumkin.

Retsept asosida beriladigan dorilar

Bu guruh dorilar faqat shifokor tomonidan yozilgan retsept asosida beriladi. Chunki ularning noto‘g‘ri ishlatilishi sog‘liq uchun jiddiy xavf tug‘dirishi mumkin.

Antibiotiklar (masalan, Amoksitsillin, Tsiprofloksatsin)

Yurak va qon bosimi dorilari (masalan, Metoprolol, Enalapril)

Insulin (qandli diabetni davolash uchun)

Bu dorilarni shifokor nazoratisiz qabul qilish kasallikning kuchayishiga yoki nojo‘ya ta’sirlarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Nazorat ostidagi dorilar (kontrolli modda)

Bu dorilar kuchli ta’sirga ega bo‘lib, noto‘g‘ri ishlatilishi qaramlik yoki salomatlikka zarar yetkazishi mumkin. Ular davlat tomonidan qat’iy nazorat qilinadi.

Opioidlar (morfin, kodein – og‘riq qoldirish uchun)

Benzodiazepinlar (diazepam, lorazepam – bezovtalik va uyqusizlikka qarshi)

Stimulyatorlar (metilfenidat – diqqat yetishmovchiligi sindromini davolash uchun)

Bu dorilar maxsus ro‘yxatga olinadi va ularni noto‘g‘ri qo‘llash qonuniy javobgarlikka sabab bo‘lishi mumkin.

Dori vositalari xavfsizligi va nazorati

Dori vositalari aholi salomatligi uchun muhim bo‘lgani sababli, ularni ishlab chiqarish, sotish va iste’mol qilish qat’iy tartibga solinadi.

Dori vositalarini ishlab chiqarish va litsenziyalash

Dunyo bo‘ylab dori vositalari maxsus tartibda ro‘yxatdan o‘tadi va sinovlardan o‘tkaziladi. Ushbu jarayon odatda quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

Laboratoriya tadqiqotlari – yangi dori sinovdan o‘tkaziladi

Hayvonlar ustida sinov – dorining xavfsizligi tekshiriladi

Klinik sinovlar – odamlar ustida sinov o‘tkazilib, samaradorlik aniqlanadi

Davlat ruxsati va ro‘yxatdan o‘tkazish

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) va boshqa farmatsevtika agentliklari dorilarni tekshirib, ularning xavfsizligini tasdiqlaydi.

Dori vositalarining noqonuniy aylanishi va soxta dorilar

Dunyo bo‘ylab noqonuniy ravishda ishlab chiqarilgan va sotilayotgan soxta dorilar muammosi mavjud. Bunday dorilar quyidagi xavflarni tug‘dirishi mumkin:

Samaradorlikning yo‘qligi

Nojo‘ya ta’sirlar va toksik moddalar

Antibiotiklar va boshqa dorilarga chidamlilikning kuchayishi

Shu sababli, dori vositalari faqat litsenziyalangan dorixonalardan xarid qilinishi tavsiya etiladi.

Xulosa

Retseptlar va dori vositalari sog‘liqni saqlash tizimining ajralmas qismi bo‘lib, ular to‘g‘ri ishlatilganda kasalliklarni samarali davolash imkonini beradi. Dori vositalarining noto‘g‘ri qo‘llanilishi esa salomatlik uchun xavf tug‘dirishi mumkin.

Shuning uchun quyidagi qoidalarga rioya qilish muhimdir:

- ☐ Faqat shifokor tavsiyasiga ko‘ra dori qabul qilish
- ☐ Retsept bo‘yicha dorilarni nazoratsiz iste’mol qilmaslik
- ☐ Dori vositalarini faqat rasmiy dorixonalardan sotib olish
- ☐ Davlat tomonidan tasdiqlangan dorilardan foydalanish

Shifokor va farmatsevtlarning tavsiyalariga rioya qilish sog‘lig‘ingizni saqlash va kasalliklarning oldini olishda eng yaxshi yo‘ldir!

ADABIYORLAR RO‘YXATI:

1. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO). (2023). Essential Medicines and Health Products. Retrieved from <https://www.who.int>

2. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. (2023). Dori vositalari va farmatsevtika qonunchiligi. Tashkent: O‘zbekiston tibbiyot nashriyoti.
3. European Medicines Agency (EMA). (2022). Regulation of Prescription and Over-the-Counter Medicines in Europe. Brussels: EMA Publications.
4. United States Food and Drug Administration (FDA). (2021). Drug Approval Process and Safety Regulations. Washington, DC: FDA.
5. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. (2023). Dori vositalari to‘g‘risidagi qonun. Retrieved from www.lex.uz
6. British Pharmacopoeia. (2023). Standards for Drug Safety and Efficacy. London: UK Medicines & Healthcare Products Regulatory Agency.
7. Pharmacological Review Journal. (2022). The Role of Prescriptions in Preventing Medication Misuse. 45(3), 102-115.
8. O‘zbekiston farmakologiya instituti. (2021). Dorilarning ta’siri va nojo‘ya ta’sirlar bo‘yicha tadqiqotlar. Tashkent: Ilmiy nashr.
9. World Bank. (2022). Improving Access to Essential Medicines in Developing Countries. Washington, DC: World Bank.
10. International Pharmaceutical Federation (FIP). (2023). Pharmacy Education and Drug Safety Practices. The Hague: FIP Publications.